

عیراق و گەمەى ھاوپەیمانى

20-08-2020

نووسەرەکان

زریان رۆژھەلاتى

كورتە : بايەخى سەردانەكەى مستەفا كازمى بۆ ئەمريكا كاتىك زياتر دەبىت كە لە دوتوئى "گەمەى ھاوپەيمانيەكان" ى دنياى ئەمپۇدا تەماشاي بكەين. ئەم بەشەى جيهان، جەرگستانى ناوچەيەكى پركيشەيه لە نئوان بەحرى سېي و ئاوهكانى كەنداو، كە لە كەفوكولداپە وھاوپەيمانى و ليكترازانە سياسىيەكانى خيراتر لە جاران روودەدەن.

بەرايى

بايەخى سەردانەكەي مستەفا كازمى بۇ ئەمىرىكا كاتىك زياتر دەپنەت كە لە دوتوپى "گەمەي ھاوپەيمايىيەكان"ى دىنباي ئەمپۇدا تەماشاي بگەين. ئەم بەشەي جىهان، جەرگىستانى ناوچەيەكى پركىشەيە لە نىوان بەحرى سىپى و ئاوەكانى كەنداو، كە لە كەفوكۇلدايە ھاوپەيمايى و لىكترازانە سىياسىيەكانى خىراتر لە جاران روودەدەن.

ئەم بابەتە دەپەنەت لەبەرچاوكرتنى گەمەي تازەي ھاوپەيمايى لە جىهان و ناوچەكە، سەردانەكەي كازمى بۇ ئەمىرىكا شىرۇقە بكات و دەپەنەت ئەو بەسەلمىنەت كە گۇرانيك لە رىبازى ھاوپەيمايى ئەمىرىكىدا لە ناوچەكە درووستىبوو و ئەمەش بايەخى عىراق و ھەرىمى كوردستان زياتر دەكات. ھىشتا دىارنىيە كە دوجارعىراق لە نىوان جەمسەرە جىاوازەكانى دىنباي ئەمپۇدا بەلای كىدا دەپىشكىننەتە بەلام، دۇخى ئىستاي جىهان دەرەفەتتىكى بۇ درووستىكردووو كە جارى بىتواننەت لەسەر پەتى جىاواز يارى بكات.

راپاي ئەمىرىكا؛ راگرتنى ھاوسەنگى لە نىكەو و يان لە دورەو؟

لەماوئە چەند سالى رابردوودا نموونەيەكى زۇر لە رەفتارى سىياسى ئەمىرىكى ھەن كە دەرەخەرى راپايەكى ئەو و لاتەيە سەبارەت بە رۇژھەلتى نىوہەراست. روانگەي زالى ئەمپۇ لە ئەمىرىكا بەجۇرەيە كە چىن خەرىكە وەكوو ھەرەشەيەكى گەوہرى بەرژەوہەندىيە ستراتىژىيەكانى ئەوانى لىدەت. جا پرسىيارەكە لەوہەدايە كە ئايا بەرەبەرە لە رۇژھەلتى نىوہەراست بگىشنىتەو و خۇي بە ركا بەرىيەكانى لەگەل چىن لە ئاسايى دورە سەرقال بكات يان نا؟

دوو بىرمەندى ئەمىرىكى بىرۇكەي راگرتنى ھاوسەنگى لە دورەوہەيان بۇ سىياسەتى دەرەوہى و لاتەكەيان پىشنىاركرد. پوختەي بۇچوونەكەي وەلت و مرشايمر ئەوہەبوو كە پىويستە واشنتن زياتر جەخت لە كۇنترولكردنى نىوہە رۇژئاوايەكەي جىهان بكات و كەمتر خۇي بە كىشەكانى دىكەي جىهانەوہ سەرقال بكات. ئەوان پىنانوايە كە لەبەر ئەوہى و لاتەكەيان بە دوو ئوقيانووسى گەورە دورە دراوہ و دراوسىگانىشى لاوازن، بەكردەوہ ھىچ ھەرەشەيەكى ئەمنى گەورەي لەسەر نىيە. ھەرەھا ھىچ بەرپرسىيارىيەكىشى بۇ دىموكراتىزەكردنى جىهان نىيە و ھەولەكانىشى بۇ ئەوہ سەرىنەگرتووہ. جا باشتروايە خۇي بە گەورەترىن ھەرەشە لەسەر بەرژەوہەندىيەكانى مژوول بكات كە چىنە. [1] ئەمە لە سەردەمى ئۇباماشدا وەك رووكردەنە ئاسيا باسى لىوہەدەكرا. دۇنالدى ترەمپىش خۇي ئاسايى زۇرجار باس لە ھەرەشەكانى چىن دەكات. دەلەت بەر لە ھەموو شتىك ئەمىرىكا. ئىمە پۇلىسى جىهان نىن و ھەقمان بە شەپە بىكۇتايەكانى رۇژھەلتى نىوہەراستەوہ نىيە. ئەمانە بە دىوئىكدا وەرگىزىرانيكى ترەمپ ئاساي دىدگاي راگرتنى ھاوسەنگى لە رىگاي دورە!

ھەلبەت لەوانەيە لە كەردەوہدا ئەو بۇچوونە راست دەرەنەچوويەت بۇيە ئەمىرىكا لە چەند سالى رابردوودا رەفتارى دژيەكى لەناوچەكە پىشانداوہ. بۇنموونە: كىشانەوہى 2011 لە عىراق و دواتر گەرانەوہ و باسكردنەوہى پەيوەندى ستراتىژى، برپارى كىتوپر بۇ كىشانەوہ لە رۇژئاوا و دواتر پەشمىيانوونەوہ لىي. زىادبوونى ناكۇكىيەكان لەگەل توركيا لەلەپەك و بايەخدانەوہ بە رۇلى ئەوہ و لاتە لە ناوچەكە لەلەيەكى دىكە، بەشدارىكردن و دەرچوون لە رىكەوتنى ئەتۇمى لەگەل ئىران.

وادىيارە دىدگاي ھاوسەنگى لە دورەوہ راست دەرەنەچوو، چوونكە ئەمىرىكا بە تەنيا مەيدانى ركا بەرىيەكان دىاريناكات. ئەگەر بە تەماي راگرتنى چىن بىت، چىن وا خەرىكە بەرەو رۇژھەلتى نىوہەراست و دىنباي عەرەبى دىت. رووسيا لە 2015وہ رۇلى خۇي لە ناوچەكە زياتر كرووہ. لە دواي 2000يشەوہ دوو ھاوپەيمايى گىرنگى ئەمنى و ئابوورى لە جىهان بە بەشدارى چىن و رووسيا دامەرزاون كە ئەگەر واپرات جىي ئەمىرىكا لىژ دەكەن؛ رىكخراوى ھاوكارى شانگھاي و برىكس! چىن بىكەي سەربازى لە جىپۇتى داناوہ. بە ھىللىكى وشكانى و دەرپايىدا لە پاكىستانەوہ ھەتا ئىران و عىراق و ولاتانى خەلىچ، خەرىكى قايمكردنى شوين پىي خۇيەتى. تەنانەت لەگەل ھاوپەيمايى نەرتىيەكانى ئەمىرىكا وەك ئىسرائىل و ولاتانى كەنداو كەين و بەينى درووستىكردووہ. رووسيا بەرەو ئەوروپاي شەرقى و بەرەو رۇژھەلتى نىوہەراست پەلدەھاوئىژى. كورت و كورمانجى ئەمىرىكا ئەگەر بەتەماي ئەوہ بىت كە بەكەمى جىهان بىت، ناتواننەت لەوہەرى ئوقيانووسەكانەوہ ھىزەكانى دىكەي جىهان جەلو بكات. لەوانەيە ھەرەشەي سەر خاكەكەي كەم بىت بەلام ھەرەشەي سەر پىنگەكەي زياترە و ئەمەش لە دورەوہ كۇنتروول ناكىرت. لەوانەيە ھەر ئەمەش ھوكارىك بوويەت بۇ ئەوہى كە بەدواي بالانسىك لە بەينى گوتارى راگرتنى ھاوسەنگى لە دورە و راگرتنى ھاوسەنگى لە نىكەو و يان بەگەپت.

میسر و یونان لەسەر ناوچەیی تايبەتی ئابووری لە بەحرى سىپى رېگكەتوون. توركيا و حکومەتەكەى سەراج رېگكەوتنىان كرددووه و دواى ئەویش میسر و هەفتەر کردیان. ئێران و سوریا گریبەستى بەرگری ئاسمانى دەكەن. باسى رېگكەوتنى 25 سالەى ئێران و چین لە گۆرپدايە. رېگكەوتنى عێراق و چین و لوېنانیش لەلایەك بوەستى، ئیمارات و ئیسرائیلیش پەيوەندییەکانیان ئاسایى دەكەنەوه. ئیستا ئیدی توركيا لە لیبیا، سوریا و عێراق لە سەنگەرى دژى وڵاتانى عەرەبیدايە. ئێرانیش لە عێراق و سووریا و لوېنان ئەو سەنگەرەى لە وڵاتانى عەرەبى گرتووه. دەوڵەتە سەرووناوچەییەکانیش هەریەكەو بە لایەكدا هەولنى راگرتنى ھاوسەنگیى لە بەینى لایەنە ناكۆكەكانى ئەم ناوچەییە دەدەن. ئەمەریكا سەرباز لە ئەلمانیاو دەبات بۆ پۆلۇنیا و و رېگكەوتنى سەربازى و ئەمنى لەگەل ئۇسترالیا دەكات و لە جموجۆلەكانى پەكین لە دەریای چین نأرازییە و.... ئا لەم تابلۆیەدا عێراق لەلایەك لە بەینى ئێران و سعودى، لەلایەكى دیکەش لە بەینى چین و ئەمەریكادايە. گەمەى ھاوپەيماڭىيەكەش لەسەر ئەوێە كە كى بتوانى زیاتر عێراق بەلای خۆیدا رابكێشنى.

ئەگەر رەكابەرییە ناوچەیی و جیھانییەکانیش توندتر ببنەوه، هەرۆك چۆن لە پەنجاکانى سەدەى رابردوودا عێراق لە دنیای دوو جەمسەریدا بەلای ھاوپەيماڭىيەكى ناوچەیییدا شكاندییەوه كە ئەمەریكا و رۆژئاوا پشتی دەگرت كە بە پاكى بەغدا ناسرابوو، دواچار ناچار دەبێت بەلای یەكێك لە میحوەرەكانى ھاوپەيماڭىيە بېشكێنێتەوه: ئینجا یان میحوەرى عەرەبى- عیبیریە كە ئەمەریكا هەوڵدەدا سەربگرێت یان ھاوپەيماڭىيەكى ناوچەیی كەمترعەرەبى كە وادیارە ئەمجارەیان لە جیاتی رۆژئاوا رۆژھەلات پشتی دەگرێت!

ئەنجام

ماوہیەكى زۆر بەرلە ئیستا نەبوو كە سەرۆكۆهزیرانیكى عێراق بە وەفدیكى قەرەبالغەوه چوو بۆ چین. بابەتى چوون و نەچوونەكەى كازمى بۆ ریازیش با بوەستى، كاتیكى زۆریش بەسەر سەردانەكەى ئەو بۆ تاران تێنەپەریوه. ئەمەش دەریدەخات كە پێگەى عێراق بۆ رەكابەرە ناوچەیی و ئیودەوڵەتیەكان پربایەخە. لەلایەك رېگكەوتنى لەگەل ھاوپەيماڭىيە نۆدەوڵەتى دژ بە داعش بە سەرۆكایەتى ئەمەریكا هەیه و لەلایەكى دیکەش لە 2015وه ئەندامى ھاوپەيماڭىيە چوار قۆلى رۆوسیا، ئێران و عێراق و سووریا بە لەگەل حزبوللا كە بە 1+4 ناسراوه! چەكەمەنى ئەمەریكى لە سوپاكەیدا بەكاردێنێت بەلام راولێكاری ئێرانیشى هەیه. لەگەل ئەمەریكا دانووستاندنى ستراتژی هەیه بەلام چاوى لە چین و رۆوسیا. بە هەمانشێوه رۆوى لە ئێرانیش و لە سعودیە و بە تەمای باشكردنى پەيوەندییەكانە لەگەل توركيا. دۆخى ناوچەكە و جیھانیش، دەرفەتیكى واى بۆ بەغدا رەخساندووه تا جارێ بتوانیت لەنیوان هێلە جیاوازهكاندا یارى بكات. دنیا بە قووناخى گوزەردا دەروات و هەتا ماوہیەك وڵاتانى وەك عێراق دەتوانن لە بەینى ھاوپەيماڭىيە جیاوازه دژەبەرەكاندا بێن و بچن، بەلام وەختێك دێت كە بە خالى وەرچەرخان دەناسرێت و ئا لەویدا بە گوتارى رەسمى سەبارەت بە راگرتنى ھاوسەنگى لە بەینى جەمسەرە جیاوازهكاندا تەنها وەك ئایدیایەكى لیدی، چوونكە ئەو بە وڵاتیكى بەهیز دەكرێت كە جارێ عێراق وانییە.

[1] <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing>